

A BÍRÁSKODÁSI SZERVEZET 1848 ELŐTT

VÁZLAT

Az igazságszolgáltatás a király legfőbb kötelessége

A király nemcsak ítélkezik, hanem jogot szolgáltat (a jog megállapítása, a jogsértés megakadályozása, a megsértett jogrend helyreállítása)

A királyi kúria (curia regis): a középkori királyi udvar, illetve a királyi udvarban működő központi bíróságok

A király személyes ítélkezése

A királyi jelenlét bírósága

Nádor (XI. század)

Udvarispán (XII. század), az udvar bírása vagy országbíró (1219-től)

Alországbíró (1221-től), „a király albírja” (1295): folyamatosan működő, az ország legfőbb központi jogszolgáltató szerve

A királyi különös jelenlét bírósága

Új bírói fórum (1296–1429, 1453–1464)

Az Anjou uralkodók (XIV. század): az igazságszolgáltatás központosítása / önszegély, illetve magánegyezségek visszaszorítása / „különös kegyelembe fogadott” peres felek

Főkancellár (1378–1379)

Alkancellár (1379-től)

A királyi személyes jelenlét bírósága

Valamely kúriai bíróság ítélete elleni fellebbezés esetén

Bírászkodás a királyi tanács tagjaival együtt

A király helyettesítése (országbíró és főkancellár együttesen; titkos kancellár 1453-tól; személynök és bírói tanács 1464-től)

A bíróság hatásköre (1462:1. tc.) <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=46200001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D4>

Az ország rendes bírái 1486:68. tc. (nádor, országbíró, titkos kancellár és a királyi személyes jelenlét helytartója, azaz a személynök)

A király saját személyében történő bírászkodása (propria in persona)

Nagyobb hatalmaskodás esetei

Lovagi becsületbíróság (curia militaris): az udvarban szolgáló lovagok személyét vagy becsületét ért támadások megtorlása; utóbb országos hatáskörű bíróság)

Kúriai bíróságok

A királyi (ítélő)tábla

Alkalmilag eljáró tanácsok (XI–XIII. század)

Időszakos ítélkezés a perek számának növekedésével

Nyolcados törvényszékek (octavák)

Állandó bírászkodás 1458-tól

A nádor és az országbíró mellett két főpap, két báró és hat nemes (1446:7. tc.)

A hétszemélyes tábla

Fellebbezés a királyi tábla ítéletei ellen
Helytartó (nádor) mellett három főpap és három főúr
„Előkelő tanácskozó testület”

Az 1723. évi bírósági reform

Az igazságszolgáltatás és a közigazgatás szétválasztása (kísérlet)

Hétszemélyes tábla: fellebbviteli fórum; elnöke a nádor; tagjai: két főpap, két mágnás és négy nemes

Királyi tábla: vegyesfokú bíróság; elnöke a személynök; tagjai: négy ítélőmester, két főpap, két főúr, négy királyi ülnök, két primási ülnök, kilenc számfeletti ülnök, egy bányaugyi előadó

Megyei ítélkező fórumok

Nádori közgyűlés

Ítélezés a vármegyében az egész országra szóló felhatalmazás alapján

Elsődleges feladata a tolvajok, latrok és más gonosztevők megfékezése és „kiirtása”

Hatalmaskodási perek, birtokperek, adóssági perek

Esküdt-ülnökök ▶ nyilvános (köztudomású) gonosztevők megnevezése ▶ jegyzék (registrum proscriptionale)

Levelesített és a tárgyaláson meg nem jelent gonosztevő ▶ bűnös ▶ bárkinek jogában állt bírói eljárás nélkül elfogni, megbüntetni vagy akár megölni

Nádori törvényszék eltörlése (1486)

Vármegyei törvényszék (sedria)

„Bíraskodási szabadság” (Kehidán összegyűlt zalai nemesek, 1232)

Négy választott nemes bíró – alispán – bírótársak

Quindenák és octavák

Nádori közgyűlés hatáskörének átvétele, valamint birtok- és határviták, jegyajándék, illetve leánynegyed kiadása, jogállás tisztázása iránti perek, illetve más bírók bírságainak behajtása, új pénz bevezetése, a kamarahaszna adó beszédése

Polgári (alispán) és büntető (másodalispán) sedria a XVII. század közepétől

Alispáni ítélőszék

Önálló ítélkezési jogkör a XVIII. század elejétől

Alispán, szolgabíró és esküdt

Szolgabírói szék

Önálló ítélkezési jogkör a XVI. század végétől

Szolgabíró és esküdt

Városi ítélkező fórumok

Városi törvényszék

Bíraskodási kiváltság ▶ Székesfehérvár (XI. század); Buda (XII. század)

„Községnyag” (előljáró, bíró) szabad választása ▶ Szent György napjától egy évre

A város joghatósága teljes vagy részleges

Az országostól eltérő külön jog ▶ városi jogkönyvek ▶ városi jogcsaládok

Tárnoki szék

A városok bírósága és fellebbviteli fóruma (1378 után) a tárnokmester elnökletével

A budai jog szerint élő „hét szabad királyi város”: Buda, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Eperjes és Sopron ♦ évente egyszer tartandó „generale iudiciuma” Budán

Magánjogi perek

Tárnoki cikkek (Laki Thuz János, 1479)

Személynöki szék

Fellebbviteli fórum a személynök elnökletével

Személynök, kúriai bírók és ítélmesterek (ötös tanács)

Az első személynöki városok: Székesfehérvár, Esztergom és Lőcse